

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ
ТОШКЕНТ ДАВЛАТ ИҚТИСОДИЁТ УНИВЕРСИТЕТИ

“ИҚТИСОДИЁТ” ФАКУЛЬТЕТИ
“АГРОСАНОАТ МАЖМУАСИ” ФАНИДАН

РЕФЕРАТ

Мавзу: И.А.Каримовнинг “Озик-овкат дастури: мамлакат тараккиёти, иктисодиёт баркарорлиги ва фаровонликнинг мустахкам асоси” номли асарларида мамлакат озик-овкат мажмуасини ривожлантиришга қаратилган вазифаларнинг иктисодий таҳлили

Фан ўқитувчиси: Т. Жўраев

Топширди: ЭКП 75 гуруҳ талабаси Омонов А

ТОШКЕНТ – 2017

И.А.Каримовнинг “Озик-овкат дастури: мамлакат тараккиёти, иктисодиёт баркарорлиги ва фаровонликнинг мустахкам асоси” номли асарларида мамлакат озик-овкат мажмуасини ривожлантиришга қаратилган вазифаларнинг иктисодий тахлили

Режа:

Кириш

- 1. Агросаноат мажмуаси қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини тайёрловчи, сақловчи, қайта ишловчи ва тайёр маҳсулотларни истеъмолчиларга етказиб беручи соҳаси таркиби**
- 2. Агросанот мажмуаси қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини тайёрловчи, сақловчи, қайта ишловчи ва тайёр маҳсулотларни истеъмолчиларга етказиб берувчи соҳасининг аҳамияти ва иктисодиётидаги ўрни**
- 3. Агросаноат мажмуаси қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини тайёрловчи, сақловчи, қайта ишловчи ва тайёр маҳсулотларни истеъмолчиларга етказиб берувчи соҳанинг ҳозирги ҳолати ва ривожлантириш йўналишлари**

Кириш

Ўзбекистон Республикаси агросаноат мажмуасида мустақиллик йилларида қуйидаги ўзгаришлар юз берди:

1. Бозор иқтисодиёти муносабатларини юзага келишига имкон берувчи ҳуқуқий база яратилди ва такомиллаштирилиб келинмоқда (қонунлар, фармон ва қарорлар, меъёрий ҳужжатлар);

2. Мулкӣ муносабатлар ривожлантирилди ва кўпукладли иқтисодиёт юзага келтирилди. Давлат, кооператив, шахсий мулк қаторига хусусий мулк кўшилди. Хусусий мулк эса бозор муносабатларининг асосларидан бири саналади.

3. Қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқаришни ташкил этишнинг янги шакллари вужудга келди. Агрофирмалар, фермер хўжаликлари, деҳқон хўжаликлари шалкида ташкил этилди. Тармоқда етиштирлаётган маҳсулотларининг 99,6 фоизи нодавлат секторда ишлаб чиқарилмоқда.

4. Қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқаришини қўллаб-қувватлаш мақсадида кенг иқтисодий дастак ва инструментлар жорий этилди. Булар: солиқ, кредитлаш, лизинг, мелиорация ва ирригация тадбирлари учун давлат бюджетидан ажратмаларда, экспорт ва божхона енгилликларида ўз аксини топмоқда.

5. Агросаноат мажмуасининг илмий таъминоти, кадрлар билан таъминланиши давлат харажатлари ҳисобидан амалга ошрилмоқда.

6. Янгича фикрлайдиган тадбиркорлар қатлами шалкланди ва уларнинг сафи кенгайиб бормоқда.

Ўзбекистон Республикаси агросаноат мажмуаси тармоқлари олдида қуйидаги асосий мақсадли вазифалар турибди.

1. Маҳсулотлар миқдорини кўпайтириш ва ассортиментини яхшилаш (ишлаб чиқаришни диверсификациялаш).

2. Ишлаб чиқарилаётган маҳсулотларнинг сифатининг юқори ва таннархини паст бўлишини таъминлаш.

3. Мамлакат агросаноат мажмуаси тармоқларида, айниқса, қишлоқ хўжалигида, меҳнат унумдорлигини ошириш.

4. Мажмуа тармоқларини бир-бири билан, ўзаро мутаносиб ҳолда ривожланишини таъминлаш.

1. Агросаноат мажмуаси қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини тайёрловчи, сақловчи, қайта ишловчи ва тайёр маҳсулотларни истеъмолчиларга етказиб беручи соҳаси таркиби

Қишлоқ хўжалигида етиштирилган маҳсулотларни тайёрлайдиган ва тайёр маҳсулотларни истемолчиларга етказиб берадиган (сотадиган) барча тармоқ ва корхоналар агросаноат мажмуасининг 3-соҳасини ташкил этади.

Агросаноат мажмуасининг 3-соҳаси мураккаб таркибга эга.

Агросаноат мажмуасининг 3-соҳасига:

- пахта тозлаш заводлари;
- консерва заводлари;
- паллани қайта ишлаш фабрикалари;
- сут ва гўштни қайта ишлаш корхоналари;
- ёғ-мой ишлаб чиқариш корхоналари;
- мава шарбатлари, вино, конъяк каби маҳсулотлар ишлаб чиқарувчи заводлар;
- жунни, каноппи қайта ишлаш корхоналари;
- шакар ишлаб чиқарувчи корхоналар;
- тамаки маҳсулотлари ишлаб чиқариш корхоналари;
- озиқ-овқат саноати;
- терини қайта ишлаш корхоналари;
- ун ва ун маҳсулотлари ишлаб чиқариш корхоналари;
- музхона (холодильник) ва тайёр маҳсулотни истеъмолчиларга етказиб берувчи корхоналар (улгуржи ва чакана савдо) ва бошқалар киради.

Агросаноат мажмуасининг қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини тайёрловчи, қайта ишловчи ва тайёр маҳсулотларни истеъмолчиларга етказиб берувчи соҳа мураккаб таркибга эга. Ҳар бир маҳсулот тури ёки бир-бирини тўлдирувчи маҳсулотлар бўйича агросаноат мажмуасининг ўз корхоналари мавжуд. Албатта айрим маҳсулотларни республикада чуқур қайта ишлаш даражаси юқори эмас. Кейинги йилларда бу масалага жиддий эътибор терилмоқда. Мустақилликнинг дастлабки йилларида жами қайта ишланган пахта хомашёсининг 6-8 фоизи республикада қайта ишланар эди. 2002 йилга келиб бу кўрсаткич 14-16 фоизини 2004 йилда эса 24-25 фоизни ташкил этди. 2015 йилда бу кўрсаткич 50 фоизга етди. Шу билан биргаликда мамлакат қайта ишлаш саноати олдига 3- босқичли қайта ишлашни ташкил этиш вазифаси қўйилган.

Республикада етиштирилган мева, сабзавот, полиз ва узум маҳсулотларини саноатда қайта ишлаш кўрсаткичларини кескин қўпайтириш зарурати мавжуд.

2. Агросаноат мажмуаси қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини тайёрловчи, сақловчи, қайта ишловчи ва тайёр маҳсулотларни истеъмолчиларга етказиб берувчи соҳасининг аҳамияти ва иқтисодиётидаги ўрни

Агросаноат мажмуаси 3-соҳасининг аҳамияти ҳар қандай давлат иқтисодиёти учун беқиёс. Ўзбекистон Республикаси иқтисодиётида бу соҳанинг салмоғи айниқса юқори.

Малакат меҳнат ресурсларининг 22 фоизига яқини шу соҳада банд. Ялпи ички маҳсулотнинг 23 фоизга яқини шу тармоқларда ишлаб чиқарилади. Қишлоқ хўжалигида етиштирилаётган маҳсулотларнинг нобуд бўлмаслиги аввало шу тармоқлар ривожига боғлиқ. Агросаноат мажмуаси маҳсулотлари экспорт салоҳиятини ошириш ҳам асосан шу тармоқларнинг ривожланиш даражаси билан белгиланади. Улар аҳолини юқори сифатли маҳсулотлар, иш жойлари билан таъминлашда ҳам алоҳида ўрин тутди.

Мамлакат аҳолисининг иш билан таъминланишида қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини тайёрловчи, қайта ишловчи ва тайёр маҳсулотлар сотувчи тармоқлар ва хизматларнинг аҳамияти беқиёс. Бу тармоқларни ривожлантириш мамлакатда ишсизлик муаммосини юмшатади ва унга барҳам бериш имкониятларини кенгайтиради, етиштирилаётган қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари нобуд бўлишининг олдини олади. Айрим маълумотларга кўра, ҳозирги кунда етиштирилаётган баъзи турдаги қишлоқ хўжалиги маҳсулотларининг 30 фоизгачаси нобуд бўлмоқда. Бунинг асосий сабабларидан бири агросаноат мажмуаси 3-соҳасининг етарли даражада ривожланмаганлигидадир. Юқоридагиларни ҳисобга олиб соҳанинг аҳамияти ва иқтисодиётдаги ўрнини қуйидагилар билан белгилаш мумкин:

- қишлоқ хўжалигида етиштирилган маҳсулотларнинг нобуд бўлишини олдини олади ва натижада катта иқтисодий самара беради;

- аҳолини иш билан таъминлашни яхшилайти, ижтимоий масалаларни ечимини оптималлаштирати;
- қишлоқ хўжалигини имкон даражасида бир меъёрга молиявий маблағ билан таъминлайти;
- аҳолининг турмуш даражасини оширати;
- қишлоқ хўжалигини унга хос бўлмаган функциялардан (маҳсулотни сақлаш, ташиш ва х.з.) озод қилати;
- мамлакатнинг экспорт салоҳиятини оширати;
- аҳолини йилнинг турли фаслларида сифатли маҳсулотлар билан таъминлашни яхшилайти;
- қишлоқ аҳолисининг меҳнат малакасини оширати;
- мамлакатнинг озиқ-овқат хавфсизлигини сифатли таъминлайти.

Агросаноат мажмуасининг 3-соҳасига кирувчи тармоқларни ривожлантириш мамлакатнинг иқтисодий стратегиясининг бош йўналишларидан бир ҳисобланади. Бунда асосий эътибор енгил саноатни ривожлантиришга қаратилмоқда. Ҳозирги пайтда енгил саноатни ривожлантиришда хорижий инвестицияларни жалб этишга эътибор кучайтирилди. Бу соҳада вужудга келаётган янги қўшма корхоналар янги техника ва технологиянинг кириб келишига олиб келмоқда. Бундан ташқари аҳолини иш билан бандлиги ошишига хизмат қилати.

Ҳозирги даврда Ўзбекистон Республикасида етиштирилаётган қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини қайта ишлаш қуйидаги ҳажмда бажарилмоқда:

Мевалар – 15%, сабзавот – 10%, полиз маҳсулотлари – 5%, узум – 23%, тери – 26%, жун – 15%, гўшт – 25%, сут – 5%, пахта хомашёси – 25%.

Ривожланган капиталистик мамлакатларда ялпи маҳсулотни етиштиришда кичик ва ўрта корхоналар салмоғи 60-70% ташкил этмоқда. Ўзбекистон Республикасида ялпи маҳсулотни етиштиришда кичик корхоналарни салмоғи 1991 йилда 1,5% ташкил этган бўлса, 2000 йилга келиб у 31%ни 2015 йил якунларга кўра 56,7 фоизни ташкил этди.

Қишлоқ хўжалиг маҳсулотларани сақлаш ва қайта ишлаш бўйича Марказий Осиё давлатлари халқлари узоқ йиллик тажриба ва билимга эга. Қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини сақлаш ва қайта ишлаш масалалари бўйича Марказий Осиёда 9-12 асрларда бир қатор асарлар пайдо бўлган. Ибн Ал Хайсам (965-1035), Ибн Хатиб ар Розий (1149-1209), Ибн Рашта (12-аср), Хазрад Машҳадий Сайид Муҳаммад (12-аср) кабиларнинг асарларида қишлоқ хўжалик маҳсулотларини қайта ишлаш, сақлаш ҳақида маълумотлар берилган. Юқоридагилардан кўриниб турибдики, қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини қайта ишлаш ва сақлаш масалалари жуда қадимдан ўрганилган ва йиллар ўтиши билан такомиллашиб ривожланиб борган.

3. Агросаноат мажмуасининг қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини тайёрловчи, сақловчи, қайта ишловчи ва тайёр маҳсулотларни истеъмолчиларга етказиб берувчи соҳасининг ҳозирги ҳолати ва ривожлантириш йўналишлари

Ўзбекистон Республикасида агросаноат мажмуасининг 3-соҳаси нисбатан яхши ривожланган. Жумладан, агросаноат мажмуасининг 3-соҳасига кирувчи мева ва савзавотларни қайта ишлаш саноати жадал ва барқарор ривожланмоқда. Ўзбекистон Республикасида озиқ-овқат саноати ҳам яхши ривожланган тармоқлар қаторига киради. Республика озиқ-овқат саноати қуйидаги тармоқларни ўз ичига олади:

- бевосита қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини қайта ишлаш тармоқлари. Буларга: ун-крупa, ёғ-мой, крахмал, сут, гўшт, чой, шакар, виночилик учун хомашё маҳсулотларни тайёрлаш саноати каби тармоқлар киради;

- озиқ-овқат саноати корхоналарининг маҳсулотларидан кенг фойдаланган ҳолда қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини ишлаб чиқарувчи тармоқлар. Буларга: мевасабзавот саноати корхоналари, сут ва гўшт маҳсулотларидан консервалар ишлаб чиқарувчилар, пиво ва вино ишлаб чиқариш саноати корхоналари киради;

- нон ва нон маҳсулотлари, макарон, салқин ичимликлар, қандолатчилик, колбаса, рафинадланган қанд, озиқ-овқат концентратлари ишлаб чиқарувчи тармоқлар;

- балиқ ва бошқа сув ҳайвонлари маҳсулотларини қайта ишловчи стационар корхоналар;

- Туз ишлаб чиқариш корхоналари.

Ўзбекистон кейинги йилларда вақтинчалик балиқ ва бошқа сув ҳайвонлари маҳсулотларини қайта ишловчи стационар корхоналар тугатилган. Албатта кейинчалик бозор талаби ва мавжуд иқтисодий шароит ушбу корхоналарнинг истиқболини белгилайди.

1991 йилда мамлакат ялпи ички маҳсулотида саноатнинг улуши 9 фоизни ташкил этган бўлса 2014 йилда бу кўрсаткич 24,1 фоизни 2015 йил якунларига кўра 25,2 фоизни ташкил этди. 2016 йилнинг биринчи ярим йиллигида саноатнинг улуши 33,5 фоизга етди.

2004 йилда мамлакатда ишлаб чиқарилаётган жами саноат маҳсулотларининг 13,2 фоизи озиқ-овқат саноатида ишлаб чиқарилган бўлса 2014 йилда бу кўрсаткич 15,1 фоизни ташкил этди.

Мамлакатда жуда катта ёғ-мой ишлаб чиқариш қувватлари ташкил этилган. Бу соҳада асосий муаммо ёғ-мой ишлаб чиқариш учун ҳомашёнинг нисбатан етишмаслигидир. Демак республикада мой берадиган экинларни кўпайтириш мақсадга мувофиқ.

Республикада, айниқса, гўштни, сутни қайта ишлаш саноатининг қуввати жуда катта. Лекин кейинги йилларда чорвачиликнинг тўлиқ хусусийлаштирилиши йирик чорва фермаларининг тугатилишига олиб келди. Натижада сутни ва гўштни қайта ишлайдиган йирик заводлар йил давомида деярли бекор қола бошлади. Бу, қуйидаги салбий оқибатларни келтириб чиқармоқда:

- соҳада ишлайдиган ишчи, ходимларнинг асосий қисми ўз ишларини ўзгартиришларига мажбур бўлишмоқда ёки уларнинг вақтинча ишсиз қолишларига сабаб бўлмоқда;
- давлат бюджетига тўланадиган солиқ ва бошқа тўловларнинг шу соҳа бўйича камайишга олиб келмоқда;
- чова молларини гўштга сўйиш натижасида олинадиган айрим хомашёнинг (иккинчи даражали маҳсулотлар: қон, ички безлар, биринчи қорин бўшлиғида бўладиган ем-хашак, суяк каби маҳсулотлар) нобуд бўлишига сабаб бўлмоқда;

Ҳозирда мамлакат гўшт заводлари қувватидан фойдаланиш 4-18, сут заводлари қувватларидан фойдаланиш даражаси 25-62 (турли вилоятлар ва корхоналарда турлича) фоиздан ошмайди. Демак, бу борада қилиниши лозим бўлган ишлар кўп. Республикада мавжуд қайта ишлаш корхоналарининг

ишлаб чиқариш қувватларидан тўлиқ ва самарали фойдаланишнинг мўътадил ечимларини топиш устида илмий ва амалий ишлар олиб борилиши зарур.

2014 йилда енгил саноат республика саноатида 14,1 фоизни ташкил этди. Ҳозирда асосий эътибор ўзимизда етиштирилаётган ҳомашёни 3-4 босқичда қайта ишлаш вазифаси ткрибди. Бу пахта толаси бўйича бир сўмлик ҳомашё ўрнига 7 сўмлик тайёр маҳсулот ишлаб чиқаришни таъминлайди ва мамлакатдаги кўплаб иқтисодий ва ижтимоий масалаларни яхшилаш имкони беради. Бу Ўзбекистон Республикаси учун иқтисодиётни ривожлантиришнинг асосий йўналишлардан бўлиб, ҳозирда ушбу масалага устиворлик статуси берилган.

Юқоридаги амалга оширилган чора-тадбирлар натижасида республика аграсаноат мажмуасида етиштирилган пахта толаси дунё талабларига тўлиқ жавоб берадиган сифат кўрсаткичларига эга бўлмоқда.

Фойдаланилган адабиётлар руйхати

- 1. O'zbekiston Respublikasining yangi tahrirdagi 2004-yil 26-avgustdagi "Fermar xo'jaligi to'g'risida"gi Qonuni. "Xalq so'zi" gazetasi, 2004-yil 15-oktabr.**
- 2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Ekin maydonlarini optimallashtirish va oziq-ovqat mahsulotlarini ko'paytirish tadbirlari to'g'risida"gi Qarori. 20.05.2008-yil. UP-4041.**
- 3. Коваленко В.Н. Экономика сельского хозяйства. -М.: ЕКМЕС, 2004.**
- 4. Karimov I.A. Jahon moliyaviy-iqtisodiy inqirozi, O'zbekiston sharoitida uni bartaraf etishni yo'llari va choralari. -T.: O'zbekiston, 2009.**
- 5. Karimov I. A. Qishloq xo'jaligini isloh qilish. Agrar munosabatlarning yangi turlarini shakllantirish. -T.: O'zbekiston, 1995.**
- 6. Abdug'aniyev A. Qishloq xo'jaligida mulkni davlat tasarrufidan chiqarish va xususiylashtirish. "Iqtisod va hisobot" jumali, 1997-yil 3-son.**
- 7. Abdug'aniyev A., Abdug'aniyev A.A. Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti. Darslik. -T.: O'zbekiston yozuvchilar uyushmasi Adabiyot jamg'armasi nashriyoti, 2006.**
- 8. Кундиус В.А. Экономика АПК. -М.: ИНФА-М, 2010.**

Интернет сайтлар

1. www.agriculture.com
2. www.agro.com
3. www.agrobiznes.uz
4. www.study.com
5. www.inderscience.com
6. www.free-management-ebooks.com